

NÁDORI MÉLTÓSÁG ÉS FELELŐS KORMÁNY.

III.

A magyar alkotmány egész történetén végig húzódó jogfolytonossági elvvel alig összeegyeztethető azt mondani, hogy az 1848-ban elejtett szálakat újból felvett 1865—67-iki országgyűlésnek a parlamentarizmussal, vagy a felelős kormányzat elveivel kell vala összhangzásba hozni a nádori méltóság hatáskörét. Hiszen ez az összhangzásba hozatal (más kérdés, hogy megfelelőleg-e?) 1848-ban tényleg megtörtént. A nádornak nem adatott akkor semmi olyan jog, a mely akár a parlament, akár a felelős kormány hatáskörébe beleütköznék. Hanem igenis adatott olyan, a mely az uralkodó jogkörébe ütközik. Tulajdonképpen az egész nádori hatáskör, úgy, a mint azt az 1848-iki alkotmány megállapítja, az uralkodótól vétetett el s ruházta-tott ő reá.

Két megoldási módról lehetett volna tehát szó az 1865—67-iki országgyűlésen. Vagy fentartani a nádornak az 1848-iki törvények által megállapított, a parlamentarizmus elveivel ugyan megegyező, de az uralkodó jogaiba ütköző hatáskörét, vagy helyreállítani az uralkodó jogainak integritását, s eltörölni a 48-iki alkotmánynak a nádorra vonatkozó intézkedéseit, a mely esetben meg a nádori méltóság a maga régi hatáskörével az új alkotmányba nem illik bele, a parlamentarizmussal s felelős minisztériummal össze nem férvén.

Tényleg az előbbi utat nem lehetett választani. Az uralkodó határozottan kívánta a 48-iki törvény módosítását. E törvények módosítása — mondja az 1866 márczius 3-án kelt legfelsőbb kézirat — az okból is szükséges, mert az 1848-iki 2., 3 és 4. cikkeknek némely rendeletei egyenesen királyi jogainkba

ütköznek. A 4. t.-cikkben felállított kormányalakzat gyakorlati alkalmazhatásának feltételét a 2. cikkben érintett fejedelmi teljhatalmú helyettes képezi, a miben a monarchia egységének és sanctio pragmaticában gyökerező elve, az ebből folyó uralkodói tisztünk és személyes hajlamainknál fogva, melyekkel kedvelt Magyarországnak irányában viseltetünk s melyektől indítatva alkotmányos uralkodói tisztünket közvetlenül szándékozunk gyakorolni, sohasem foghatnánk megnyugodni.* De maga az országgyűlés sem kívánta a nádori méltóságnak az 1848-iki törvények által kiterjesztett hatáskörét fentartani. A szónokok közül egyedül Böszörményi László állott, úgy látszik, az 1848-iki állásponton, azt fejtegetvén, hogy az 1848-iki törvények nem új jogot adnak a nádornak, hanem a régieket formulázzák; szerinte csak egyetlen egy pont van, mely a régi törvényekben nem foglaltatott, az, melyben a nádor személye sérthetetlennek nyilvánított, de mind a többi, még maga azon jog is, hogy a minisztert a király távollétében ő nevezi ki, a régebben gyakorolt kormányzás körébe tartozik.** A többiek azonban elismerték a nádor illetén jogkörének a monarchikus eszméssel ellentétben állását. Tisza Kálmán is csak annyit — és ezt is csupán azért, nehogy a nádori méltóság betöltése bizonytalan időkip elhalasztassék — kívánt kimondatni, hogy az a fennálló törvények értelmében még a koronázás előtt töltessek be.*** Egyébként azonban csatlakozott ő is a IX. osztálynak gróf Ráday László által beterjesztett kisebbségi véleményéhez, illetve határozati javaslatához, mely ezt proponálja: tekintve egyrészt, hogy az *1847—48. évi törvények III. cikkének több szakasza a nádori méltóság jogköréhez több oly tulajdont csatolt, mely által a nádori méltóság a monarchikus eszméssel alig lesz összeegyeztethető*, tekintve azt is, hogy a nádori méltóságnak azon hatásköre, melylyel az 1848-iki törvények keletkezése előtt bírt, a parlamentáris és felelős kormányzat eszméjével össze nem fér: mondja ki határozatilag a ház, hogy a nádori méltóság hatáskörét a felmerült két szempontból újból megállapítani elkerülhetetlenül szükségesnek tartja, s válaszszon az országgyűlés egy több tagból álló küldöttséget, mely a nádori hatáskört illetőleg készítsen még ez ülészek alatt javaslatot.****

* Képviselőházi irományok; 16. szám.

** Képviselőházi Napló IV. 128. sz. orsz. ülés 1867 május 38.

*** Ugyanott.

**** Ugyanott.

A többség azonban nem látta a nádori méltóság hatáskörét újonnan szabályozó törvény készítését ilyen sürgősnek, s annak megalkotására nézve adandó utasítás mellőzésével elfogadta a kormány javaslatát, mely a törvénytárban, mint 1867: 7. t.-cz. foglal helyet, s melylyel az 1847—8. 3. t.-ez. 2., 3., 9., 11., 17., 19., 24., 38. §-ainak a nádor, mint királyi helytartó jogkörére vonatkozó intézkedései hatályon kívül helyeztetvén, egyszerűen az mondatik ki, hogy mindaddig, míg a nádori méltóság hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg törvény által szabályozva nem lesz: a nádorválasztás elhalasztatik.

Ezzel a törvényvel tehát helyreállított az összhang a nádori jogkör s a monarchikus elvek között. De ennek folytán már most csakugyan előállt a szüksége annak, hogy a parlamentarizmussal és felelős minisztériummal egyeztessék össze. Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybidin.

Az országgyűlésen nem volt senki olyan, de nem is lehetett, ki az 1848 előtti nádori jogkört az új szervezettel összeférőnek vitatta volna. Mindazáltal a nádori méltóság, bár a nádori szék törvény szerint nem tölthető be addig, míg az összeegyeztetés meg nem történik, jogilag ma is fennáll, azzal a hatáskörrel, ami 1848 előtt megillette, amennyiben t. i. e hatáskör, vagy annak egy része újabb törvény által kizárva nem volna.

Hogy a nádornak, mint a kormány fejének jogai az 1848-iki átalakulás folytán megszűntek, azt felesleges mondani is. A főrendiházi elnökségét megint eltörölte, mint láttuk a 48-iki törvény. Azért csak a többi jogokat vegyük szemügyre, s e tekintetben útmutatónkul szolgálhat Mátyás 1485-iki közönségesen »nádori czikke« név alatt ismert decretuma.

E jogok közt első helyen áll az, mely akkor illette a nádort, mikor az országnak nincs királya. Ha ugyanis a királynak magva szakadna, s új királyválasztásra kerülne a sor, őt illeti az első szavazat. (1485: I.) E jogról mondja Frankl, hogy az 1687: 2., 1723: 3. által megszűnt, illetőleg fölfüggesztett.* Nézetem szerint semmikép sem szűnt meg, csak felfüggesztett, mivel az 1723-iki törvény a nemzet király választási jogát örök időre fel nem adta, sőt azt határozottan fentartotta, s eseteit körülírta.** Ugyanez alá a tekintet alá esik az a joga is, mely szerint új király választásáig ő van hivatva országgyűlést összehívni. (1485: 3.)

* Frankl: A nádori és országbírói hivatal stb. 87. lap.

** Deák Ferencz: Adalék a magyar közjoghoz. 62. lap.

De addig is, míg az 1723: 2., 3. hatálya fennáll, vagyis míg interregnum esete elő nem fordulhat, igen nevezetes feladat vár a nádorra az uralkodói jogok átszállásánál. Egyikül ő teszi ősrégi szokás szerint a nemzet nevében a trónra lépő fejére a szent koronát, pedig jól tudjuk, hogy a koronázás megtörténtéig az új király nem gyakorolhatja az uralkodói jogok teljességét.

Másik nevezetes csoportja a nádor jogainak az, mely szerint uralkodói teendőket végez, ha a király kiskorú, mikor is gyámja annak (1485: 2., 3.); vagy ha a király az országból távol van, mikor — a kegyelmezést és a koronára háramlott jogok adományozását, valamint egyéb dolgokat, melyek régi rendtartásnál fogva mindenkor a királyi méltóságra tartoztak kivéve, — mindenikre helytartónak kell lennie (1485: 10.); végül, ha a király együgyűségből vagy hanyagságból a követeket ki nem hallgatná, vagy nem felelne nekik, mikor a nádornak kötelessége azt teljesíteni (1485: 7.). Ide tartozik az is, hogy régi jog szerint (1567: 26., 1608. k. u. 66.) 32 telek erejéig adományt adhatott.

A mi a nádornak a király távollétében helytartóságát illeti — mint láttuk — az 1848-iki törvény ezt állandó szabályvá emelte. De az 1867-iki törvény hatályon kívül helyezte az 1848-ikit. Ha hát ott erről az 1485: 10-ről kifejezetten nincs is szó; a nádornak emez, a modern monarchikus eszmékkel ellentétben álló joga e ezikk alapján nem tekinthető fennállónak. Legfelebb olyan igen kivételes esetben lehetne szó a kir. helytartóságról, ha a király (pl. ellenséges fogság folytán) oly módon volna távol az országból, hogy az uralkodói jogok gyakorlatában fizikailag gátolva van.

A követek kihallgatására s azoknak felelet adásra vonatkozó jogot is megszűntnek kell tekinteni. Mert az 1867: XII. 8. §-a kimondja, hogy a *pragmatica sancti*óból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek czélszerű vezetése lévén: e czélszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek ő felsége uralkodása alatt álló országokat együtt illetik. Ennélfogva a birodalom diplomatikai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában s a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések mindkét fél miniszteriumával egyetértésben s azok beleegyezése mellett a közös külügyminiszter teendői közé tartoznak. Ezekhez képest ki van tehát zárva a lehetősége annak, Ausztriával való kapcsolatunk

folytán, hogy külállamok részére feleleteket csak az egyik fél képviselője adjon.

A 32 telek erejéig adományozás joga pedig az adományrendszer megszűntével szükségképen megszűnt.

A kiskorú király gyámságára még visszatérünk.

Ismét más csoportja a teendőinek az, melynél fogva a király és a nemzet, vagy annak egyes tagjai között felmerült ellentéteket volt hivatva elosztatni. Mert ő a közbenjáró a király és a nemzet között (1485: 6.), továbbá ha a király adománya ellen panaszt emelnének, ezt a nádornak kötelessége a király tudomására hozni s fölkérni, hogy a panasz megvitatására határidőt tűzzön (1485:8.), a mit egyébiránt még határozottabban mond a HK. II. 39: a királyi felség tartozik minden panaszosnak és perlekedőnek az ország nádor ura előtt törvényt állani. Csakhogy a nádor eme bíraskodásának az adományi rendszer megszűnte óta nem lehet helye. A közbenjárás jogára visszatérünk.

Azonban a nádor nemcsak a király és nemzet közötti egyenetlenkedés megszüntetésére volt hivatva. Ő tartozott az országglakók közötti meghasonlásokat is elfojtani s a bűnösöket érdemük szerint büntetni (1485: 5.), valamint általában ő volt az ország legfőbb bírója (1485: 9.). Az előbbi czikk inkább politikai jelentőségű, s inkább a pártok közötti torzsalkodások elosztatására vonatkozatható, az utóbbi azonban valóságos bíraskodási jogot és kötelezettséget állapított meg. Ennek alapján volt ő mindvégig az ország legfőbb törvényszékének, a hétszemélyes táblának czím szerint elnöke s e bírói jogából folyt az is, hogy a királyi táblához két bírót rendelhetett (1508: 8.) (1542: 8.) Hogy az esetleg újból betöltendő nádori méltóság hatásköréhez törvénykezési teendők is csatoltassanak, arra mostani bírói szervezetünk mellett gondolni sem lehet.

Ő volt a főkapitány (1485: 4.) ehhez képest a nemesi fölkelést ő tartozott vezetni, mindazonáltal a királyi felség parancsaihoz és akaratához képest.

Az 1865/7-iki országgyűlés egyik szónoka, Böszörményi László a nádori méltóság betöltését ebből a szempontból is mulhatatlannak jelentette. Igen fontos — úgymond — még az is, hogy a nádor, mint kir. helytartó* egyszersmind az

* Ez ugyan nem helyes, mert a nádor nem mint kir. helytartó, hanem rendes jogkörénél fogva vezette a nemesi fölkelést a király parancsai és akarata szerint.

országának katonai főparancsnoka, választott katonai főparancsnoka. Ez oly államjoga Magyarországnak, melyhez hasonló alig van más nemzetek alkotmányában s ezt is megköveteli azon sajátságos viszonyunk, hogy a mi fejedelmünk egyszersmind más országok fejedelme is.*

Sajátságosnak tűnik fel ez a nézet. Mai közönséges felfogásunk szerint, melylyel a polgári és katonai hatóságot egymástól teljesen elválasztottnak ismerjük képtelenség számba megy, hogy az ország legkiemelkedőbb politikai tisztje egyszersmind hadvezér is legyen. Még azt csak el tudjuk képzelni, hogy valaki nagy államférfi, kitűnő kormányzó és jeles bíró egy személyben, de hogy ráadásul még katonai kapacitás is legyen, az már elképzelhetetlen. Pedig lám ez sem épen csak a magyar alkotmány különlegessége. Angliában ma is a Lord Lieutenant, ki a megyei békebírák között az első, tehát mintegy alispánja a megyének, parancsnoka a megyei milíciának is.**

A nélkül, hogy a katonai és polgári hatóságok illetén kumulálásának helyességét és helytelenségét, valamint a Böszörményi által felhozott érv súlyát mérlegelnők, azt kell tartanunk, hogy a nádornak eme főparancsnoklása már a mai joggal össze nem egyeztethető. Az általános nemesi fölkelést most az 1886. 20. szerinti népfölkelés helyettesíti, erre nézve pedig ki van mondva, hogy az összes népfölkelési ügyek felsőbb vezetésére a honvédelmi miniszter van hivatva s a felhívott népfölkelés katonai tekintetben az ő felsége által kinevezett hadvezér alatt áll. (1889: 6. t.-cz. 58. §.) E tekintetben tehát a nádor fővezérletét föleleveníteni annál kevésbé lehetne, mert alaptörvényileg megállapított, hogy ő felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összhadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére és belsőszervezetére vonatkozik ő felsége által intézendőnek ismertetik el. (1867. 12. 11. §.)

Továbbá a nádor volt a kunok főbírája (1485: 2.), s ez alapon főkapitánya a jászkun kerületnek. E tisztét, mint láttuk, az 1848: 18. is meghagyta, csak azt kötvén ki, hogy ő felségének az országból távolléte idejére a nádor annak gyakorlatáról lemond. Azonban a Jászság és Nagyunság, Heves és Külső-Szolnok megyék egy részével Jász-Nagykun-Szolnok

* Képviselőházi Napló IV.

** Concha: Újkori alkotmányok. II. 396 lap.

megyévé, a Kiskunság pedig, valamint a Jászkun kerületnek részint Pest megye, részint a Kiskunság területén fekvő községei és pusztái Pest, Pilis és Solt megyékkel Pest Pilis-Solt-Kiskun megyévé egyesítettet (1876: 33. 52. §.) és mivel mindegyik vármegye élén, az örökös főispánságoktól eltekintve, az ő felsége által kinevezett főispán áll (1870: 42. 52. §.), ezt a jogot is megszűntnek kell tekintenünk.

Ugyanez áll Pest, Pilis, Solt megyék főispánságáról (1659: 36.), a mit az 1848: 28. ép úgy, mint a jászkun grófságot fentartott. Egyébiránt igen jól mondta Deák Ferencz az 1865/7-iki országgyűlésen,* »hogy az országnak választott legmagasabb hivatalnoka, kire annyi tekintélyt ruházott a törvény, bármely hivatalos működésében alá legyen rendelve a minisztériumnak, ezt a nádori méltóság tekintélye nem engedi meg.«

Dalmáciának is a nádor volt a főbírája (1486: 12). Ám Dalmácia tényleg régóta nem tartozik a magyar korona főhatósága alá és ha visszacsatolatnák, a visszacsatolásnak Horvát-Szlavonországok útján kellene történnie (1868: 30. 19. §.), mihez képest osztoznék a társországok autonómiájában, vagyis tehát a nádornak ez a joga is megszűntnek tekintendő.

Ezekon kívül még főgondviselője volt a nádor az országos levéltárnak. Ma már erről sem lehet szó.

Végigfutva az eddig elmondottakat, a nádor következő jogait tekinthetnők még fennállóknak:

1. A királyi család magszakadása esetén addig, míg az ország új királyt választ, ő hívja össze az országgyűlést.
2. A király választó országgyűlésen először szavaz.
3. A nemzet képviselőjében ő teszi az esztergomi érsekkel a király fejére a koronát.
4. Kiskorú királynak ő a gyámja.
5. Közbenjáró király és a nemzet között.

A két első helyen említett azonban ez idő szerint és valószínűleg igen-igen sok időn keresztül, nem bír ma jelentőséggel. A koronázás meg rendszerint egy emberöltőn egyszer fordul elő s a nádor eme jogának azért aránylag kisebb az érdeke.

Marad tehát a közbenjárás és az ugyancsak ritkán előforduló királyi gyámság.

Nagyobbára ezek körüli forgott a szó az 1865/7-iki országgyűlésen is, bár a helytartóságot is emlegették s a mellett még

* Képviselőházi Napló IV.

azt hangsúlyozták, hogy a nádori méltóság kiválóan alkalmas a magyar állam önállóságának feltüntetésére. A gróf Ráday által bemutatott s a IX. osztály által elfogadott határozati javaslat épen — tekintve azon teendők nagy fontosságát, melyek a nádornak, mint szükség esetén helytartónak, a fejedelem és ország között közbenjárónak s végre a fejedelem kiskorúsága alatt mint törvényes gyámnak teendői, és tekintve annak fontosságát, hogy mindennél, a hol csak lehet, minden oly intézményt, mely Magyarország állami individualitását biztosítja, elengedhetetlenül fenn kell tartani* — kívánta a nádori méltóság hatáskörének mielőbbi újra szabályozását. Az állami individualitás szempontjából szólt Böszörményi László is: »Már a múltban is azért tartották az ország rendéi szükségesnek azt, hogy a nádori hivatal mintegy Magyarország külön állami létének élő jeléül szolgáljon . . . a nádor nem az uralkodó által kinevezett, hanem az ország által választott legfőbb tisztviselő. Csak ily főhivatalnok lehet egyedül képes a mi sajátos helyzetünkben az ország állami különállását képviselni. Hogy a minisztérium vagy a miniszterelnök ez állást nem pótolhatja, mivel az, habár az országgyűlés többségéből, az uralkodó általi kinevezéstől függ, azt bővebben vitatni felesleges.«** Ugyanő — mint fentebb érintettük — azt is vitatta, hogy az 1848-iki törvény a nádornak az egy személyes sérthetlenség jogán kívül semmi új jogot nem adott; ő tehát a királyi helytartóságot szintén, vagy tán még inkább, mint a IX. osztály fentartandónak tekintette.

Magunk részéről, hogy mit tartunk a kir. helytartóságról, már előbb elmondottuk. — Hogy a végrehajtó hatalmat a királynak az országból távolléte esetén a nádor gyakorolja, azt a monarchiával nem tartjuk összeegyeztethetőnek. De meg, mint Deák Ferencz*** kifejtette, az 1848-ban megállapított hatáskör némely része, különösen a szuverén hatalomhoz közel járó része különben is magára István főherczegre, a személyre s nem a hivatalra volt ruházva. Ha pedig a végrehajtó hatalmat a minisztérium útján mindenkor maga a király gyakorolja, kir. helytartóra, a fizikai akadályoztatás esetét kivéve, a modern alkotmányos intézmények szerint szükség nincs.

* Képviselőházi Napló IV.

** Képviselőházi Napló IV.

*** Ugyanott.

Nagyfontosságú a kiskorú király gyámságának kérdése, melyről nem feledkeztek meg az eddig említett szónokok sem, melynek érdekében tört lándzsát Bónis Sámuel is: »A nádori hivatalnak van egy oly fontos teendője, a miért én részemről soha a nádori hivatalt egy napig sem hagynám üresen, ez pedig a kiskorú fejedelemnek a gyámsága. A kérdés a fölött, hogy ki legyen a gyám, sok helyen a legnagyobb belharczokra adott már okot.« * Maga Deák Ferencz is különösen legfontosabbnak mondta a kiskorú fejedelem gyámságát, melyet nemcsak a kiskorú fejedelem személyére, de az ország kormányzatára nézve is a nádorra bízott a törvény.** De ugyanő nyomban kifejtette aggodalmait is a nádor eme gyámsága tekintetében. »Az uralkodói teendőket sok dologban kétféleképen vezetni nem lehet. Magyarország királya egyszersmind több más, a magyar koronához nem tartozó külön országok fejedelme. Ha tehát a *sanctio pragmatica* által létrejött viszonyok közt kiskorúra kerülne a magyar korona, valamint mi nem egyeznénk abba, hogy Magyarországra nézve az uralkodói teendőket oly egyén teljesítse, kit akár az uralkodóház családi törvényei, akár amaz országok magok bízának meg a gyámsággal, úgy ő tőlük sem kívánhatnók, hogy a mi nádorunk intézkedjék rájuk nézve. Ennek természetes következése az lesz, hogy ily esetre régensségről s lehet, hogy az országok különféleségéhez képest több tagú régensségről kell majd gondoskodni, annyival is inkább, mert vannak az uralkodó fejedelem köréhez tartozó oly jogok és köteleességek, melyeket mindkét ország részére külön gyakorolni nem lehet. Akár tartja meg az ország ezentúl is a nádori hivatalt, akár megszünteti majd valamikor, az országgyűlésnek mindenesetre részletes és határozott törvény által kell gondoskodnia arról, hogy a kiskorú királynak gyámságát és azzal együtt az uralkodói teendőket Magyarországra nézve kivigye és minő hatáskörrel.«***

Bizonyos dolog, hogy a haza bölcse ebben a kérdésben is tisztán látott. Azt követelnünk a *pragmatica sanctio* által létrehozott közösség tartama alatt, hogy a kiskorú király gyámja föltétlenül és egyedül csak a magyar nádor, vagy a magyar országgyűlésnek bármily névvel nevezett megbízottja

* U. o.

** Képviselőházi Napló IV.

*** U. o.

legyen, ép úgy nem lehet, amint nem volnánk hajlandók túrni azt, hogy a gyámi tisztet ily esetben egyedül a másik állam megbízottja vigye a mi országunk kormányzása tekintetében is. Egyébiránt is a nádornak egyik jogára sem alkalmazható annyira, mint épen erre, Fraknói* állítása, hogy t. i. a nádori czikkeben a nádornak olyan jogai is vannak felsorolva, a melyeket sem az előtt, sem az óta soha nem gyakorolt. Hiszen a nádornak az a joga, hogy a kiskorú királynak ő legyen a gyámja, mindjárt a nádori czikke megalkotása után előfordult legelső esetben, II. Lajos trónraléptekor sem vétetett alkalmazásba.

Mindazáltal azt gondoljuk, hogy a nádornak ezt a jogát végkép feladni nem volna kívánatos. Az a több tagú régensség, melyre Deák Ferencz gondolt, Magyarország állami individualitása szempontjából oly módon volna szükség esetén legbiztosabban felállítható, ha előre meg volna határozva Magyarország részéről az a személy, a ki a gyámi teendők ellátásában résztvenni hivatott. Hiszen, ha a gyámság szüksége előadja magát a *pragmatica sanctio* által megállapított közösség ideje alatt, a magyar országgyűlésnek, ha t. i. a nádori hatáskör ez a része fenn nem tartatik, ép úgy jogában áll ugyan intézkedni, mint ama kapcsolat megszűnte után. De bizonyos dolog, hogy Magyarország állami önállósága nem domborodik ki annyira, ha bár Magyarországra nézve a magyar országgyűlés külön felhatalmazása alapján ugyanaz bizatik meg a gyámi teendők ellátásával, a ki — ugyancsak az osztrák tartományok külön megbízása folytán — a másik államban is hivatva van azok teljesítésére, mint akkor, ha a magyar államnak külön gyámkormányzója van, a ki aztán a két államot közösen érintő uralkodói teendők ellátásában egyetértőleg jár el az ausztriai gyámkormányzóval. Nyilvánvaló ugyan, hogy a magyar állam részére ilyen külön gyámkormányzó kirendelése esetről-esetre is megtörténhetik, de a nádor eme jogának fentartásában kétségtelen biztosíték van arra, hogy a régensség Magyarország önállóságának kifejezésére tényleg több tagú, s hogy abban Magyarország külön képviselve lesz.

Azonban bármily jelentős legyen e szempontból a gyámi hatáskör fentartása, vesztit fontosságából, arra tekintettel, hogy tényleg csak nagyon ritkán fordul elő kiskorú király trónra

* „Az 1485-iki nádori czikkelyek.” Századok. 1899 júniusi füz.

kerülése. Magáért ezért a ritkán előforduló érdekért föleleveníteni a nádori méltóságot nem mutatkozik szükségesnek.

A gyakoriság szempontjából sokkal nagyobb jelentőséggel bír a közbenjárói tiszt. Akármely államban előfordulhat, hogy félreértések támadnak az uralkodó s a nemzet között s annyival inkább megtörténhetik olyan államban, melynek uralkodója nem is lakik állandóan benn az országban s e szerint nincs módjában minden alkalommal közvetlenül meggyőződni a nemzet valódi szükségleteiről és kívánságairól, és a hol az uralkodó egyszersmind más országnak is fejedelme s e szerint annak a más országnak az esetleg ellentétes érdekei hatása alatt is áll.

Az ily ellentétek és félreértések elsimítása, kiegyenlítése első sorban a felelős kormány feladata. De hisz megelőzőleg már kifejtettük, hogy a nádort az átalakult viszonyok közt nem úgy képzeljük, mint a felelős kormány felett állót, hanem mint annak egy tagját. Nem épen, mint elnökét. Ha a nádornak legkiemelkedőbb teendőjét a király és nemzet közötti egyetértés fentartása képezi, nézetem szerint nem volna kívánatos, hogy annyira exponált helyzetet foglaljon el, minő a miniszterelnökség. Hiszen a miniszterelnök nemcsak a kormányzat legfőbb irányítója, de a kormányt támogató párt természetes vezére is, a ki a parlamenti csatákat intézni hivatva van. A harcz hevében pedig a vezér megfélemedkezhetik arról, hogy ő az egész nemzetet képviseli a felség előtt; az ő exponált vezéri állásánál fogva esetleg csak saját pártja részére igyekszik biztosítani a királyi kegyet. Meg azután a nádor a nemzet kebelében beállt viszálykodások lecsillapítására is hivatva van, a mire a pártvezér-miniszterelnök megint kevésbé alkalmas, mint a kormánynak egy más, nem annyira prononcirozott tagja.

Épen azért a nádor a kabinetben talán olyanforma helyzetet foglalna el legcélszerűbben, mint a felség személye körüli miniszter. Mert jól mondja Beksics,* hogy a felség személye mellé rendelt miniszter hatáskörének van egy hallgatólagos része is, s ez az, hogy állandóan legyen ő felsége személye körül egy magyar tanácsos, a ki őt a magyar ügyek felől informálja. Ez az állandóan a felség környezetében tartózkodó magyar tanácsos az, a ki a nádor nevezetes közbenjárói tisztének teljesítésére leginkább alkalmas.

Ezzel a tervvel szemben megint azt lehetne felvetni, nem volna-e visszásság az, hogy a nádor, az ország legfényesebb

* Dualizmus. 222. lap.

múltú, legelőkelőbb tisztsége csak egyszerű tagja legyen a kabinetnek s mellette más teljesítse a tulajdonképeni vezetést, a kormány valódi irányítását. De láttuk, hogy azok a teendők, a melyek a nádorra, illetve az ő elnökölete alatt álló helytartó-tanácsra vártak a kormányzat tekintetében, immár szét vannak osztva a különböző minisztériumok között. A tekintetben pedig, hogy a belpolitika irányítása nem szükségképen a minisztérium rang szerint legelőkelőbb tagjára vár, ismét Anglia példájára hivatkozunk. Ott is a Lord Chancelor, a legfőbb országos méltóság csak egyszerű tagja a kabinetnek, míg a premierrangban nyolcz társa előzi meg.**

Hanem most már azt lehet mondani, hogy mi itt íveken keresztül foglalkozunk a nádori méltóság életre költésével s végre sem tudunk egyéb javaslatot tenni, minthogy a felség személye körüli miniszter teendői ruháztassanak a nádorra, vagy ha úgy tetszik: a felség személye körüli miniszter neveztesék nádornak. Ez bizony sovány eredmény.

Mégsem egészen így áll a dolog. Kiemeltük, hogy a nádor gyámkormányzói hatáskörét (és helytartóságát az esetben, ha a király fizikai akadály folytán nem gyakorolhatná az uralkodói teendőket) fenn kívánnók tartani. Azonban összeférne-e ez a nádornak a kabinetben elfoglalt helyzetével? Talán igen. Külföldi példát ugyan nem tudnánk rá mutatni. Angliában a király jogilag soha sem lehet kiskorú, a többi államok alkotmánya meg sokkal újabb keletű, semhogy a nádorsághoz hasonló intézménnyel találkoznánk bennök. Ha annak a felség személye körüli miniszternek, nagy nádornak a rendes hatáskörén kívül még ilyen kivételes joga is volna, bizonynyal mindig a legkiválóbb emberek foglalnék el e helyet. Különösen pedig olyankor, a midőn közelfekvőnek látszik a lehetősége annak, hogy kiskorú király kerülhet a trónra, kétségkívül éber figyelemmel örködne az országgyűlés, hogy a legméltóbb foglalja el ezt a nagyjelentőségű állást. Még az utolsó perczen is megvonhatná tőle bizalmát s állíthatna helyére másat. Ha azután a gyámkormányzóságot tényleg átvenné, attól fogva természetesen megszűnnék felelőssége, ha épen személye nem is lenne szükségképp sérthetetlen.

Egyébiránt még akkor is, ha a különben vajmi ritkán előforduló gyámkormányzóságot nem lehetne is fentartani s

** Concha: Újkori alkotmányok. II. 360. lap.

összeegyeztetni a rendszerinti parlamenti felelősséggel, még akkor is több lenne a nádor, mint ma a felség személye körüli miniszter. Tekintélyét bizonynyal nagyban növelné az is, hogy oly nagyfontosságú aktusnál, mint a koronázás, ő képviseli a nemzetet, sőt maga a nádori cím is növelné közbenjárói szerepének a súlyát. Ma a felség személye körüli miniszter elsősorban a címek és rendjelek osztogatójának tekintetik, közbenjárói tiszte szinten feledésbe merül. Ha az a magyar tanácsos, ki állandóan a felség körül van, a nagy fényű nádor címet viseli s ha méltóságához van fűzve a koronázásnál eljárni címek és rendjelek adományozója helyett mindennekfelett a nemzet képviselőjét szokjuk meg benne látni.

Állásának tekintélye a pragmatika szankció és 1867: 12. t.-cz. hatálya alatt ki volna domborítható az által is, hogy első sorban ő tekintetnék a magyar állam képviselőjéül szemben Ausztriával is. Meg van erre az útmutatás az 1848. 3. 13. §-ában, mely szerint a felség személye körüli miniszter mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli. Ennek a szakasznak hatályát érinti ugyan az 1867: 12. 27. §-a, mely a valósággal közös ügyek intézésére közös minisztériumot létesít, de teljesen meg nem szünteti. Mert az 1867:12. 8. §-a szerint a birodalom képviseltetése a külföld irányában a közös külügyminiszter teendői közé tartozik ugyan, de mindkét fél minisztériumának egyetértése és beleegyezése feltételül van kikötve. A felség személye körül lévő magyar tanácsos mutatkoznék legalkalmasabbnak, — alkalmasabbnak, mint a külügyminisztériumtól különböző helyen székelő miniszterelnök — arra, hogy a magyar minisztérium álláspontját a külügyek intézésénél állandóan képviselje. *

Azután meg lehetne tán különbséget tenni a hivatal betöltése tekintetében is. A nádort a felség által kijelöltek közül az országgyűlés választotta. (1608. k. e. 3.) A választást — természetesen nem életfogytig választást — fenn lehetne tán tartani parlamenti felelősség mellett is. A többi minisz-

* Az is figyelmet érdemlő szempont, a mire Zsögöd figyelmeztet (Fejezetek kötelmi jogunk köréből II. 320. lap): „A magyar-horvát viszony szempontjából is bizonyára fájlandó, hogy közjogi átalakulásunk a nádort nem volt képes a kormány élén megmenteni. Az, hogy a nádor a bännak, már a zászlósúri rangsorozatból” folyólag is, fölötte áll, mintegy vele született ez anyafölddel. ”

terek felett való elsőbbségét, állásának súlyát kifejezésre lehetne juttatni azzal is, hogy őt nem egyszerűen a felség nevezné ki a többség soraiból, hanem az országgyűlés választaná a felség jelöltjei közül. E mellett megmaradhatna a parlamenti felelősség, hiszen ha elveszítené a többség bizalmát, állásának elhagyására etikailag kényszerítve volna akkor is. Igaz, hogy a parlamentáris felelősséggel tartozó kormány mindegyik tagját rendszerint az államfő nevezi ki mindenütt. De hisz lehetne parlamentáris kormányt egyáltalán is úgy képzelni, hogy annak tagjait ne a király nevezze ki a többségből, hanem az országgyűlés többsége válaszsza — a király és a többség bizalmának megtartásáig terjedő hatálylyal — a király jelöltjeiből. A cél, hogy a kormány tagjai bírják a király és az országgyűlés többségének bizalmát, így is el volna érve. Ha az intézmények megalkotásában mindig csak arra volnánk tekintettel, hogy más államban mit hogyan szabályoznak, soha sem volna lehető a létezőnek ama »helyes adaptálása«.

Hogy végére értem elmélkedésemmek, csak azzal tudom magamat vigasztalni: in magnis et voluisse sat est.

Nagyon is tudatában vagyok annak, hogy felettébb merész feladatra vállalkoztam. A nádori méltóságnak a mai alkotmány keretébe beillesztése olyan kérdés, mely az enyémnél sokkal nagyobb erőt is próbára tenne.

Nagyon tudatában vagyok annak is, hogy eszméim csak homályos tervek, melyeket meg világosítani, földérinteni kell. Amik lehet, hogy egyáltalán nem állhatnak meg, de legjobb esetben is csak alapját képezhetik egy részletesebb kifejtésnek.

Kettőt azonban — azt hiszem — sikerült bebizonyítanom.

Egyrészt azt, hogy a nádor semmi esetre sem lehet olyan vicze-király, a milyennek az 1848-iki alkotmány kontemplálta.

Másrészt azt, hogy a nádori méltóság, ha újból felállítatik, csakis a felelős kormány keretén belől foglalhat helyet.

Hogy aztán ez a hely milyen lenne, arra nézve fejtegetéseim már pusztá tervelgetések.

Bizonyára lesznek sokan, kik azt mondják, hogy — ha csakugyan nem lehet a nádori méltóságot másként, mint a felelős minisztérium egy tagját visszaállítani — jobb hagyni

azt a múlt fényes emlékének, mint áthozni a jelenbe ütötköpött szegény intézményül.

Magam részéről más véleményen vagyok. Még ha a nádori méltóság új alakjában nem lehetne épen semmi más, mint egyedül csak egy tárcza nélküli miniszter — »nádor« név alatt — még akkor is szeretném feleleveníteni.

Ősi intézményeink nagy részéből tabula rasa-t csináltunk már eddig s azon az úton vagyunk, hogy hova-tovább több tabula rasa-nk legyen.

Legalább a neveket tartanók meg.

Ha már nem valljuk a Széchenyi mondását: »Én e hazában minden kifejlődést, a mely nem magyar, lelkem mélyéből gyűlölök«, megfordítottja méltán jelszónk lehet: »Én e hazában minden intézményhez, mely magyar, lelkem mélyéből ragaszkodom.«

Dr. Kun Béla.